

Орлик Василь

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету (м. Кропивницький, Україна)

v.m.orlik@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7947-9557

До питання існування грошового обігу в населення лісостепової зони Правобережної Наддніпрянщини у V-I ст. до н.е.

On the question of the existence of money circulation in the population of the forest-steppe zone of the Right-Bank Dnieper region in the V-I centuries. B.C.

Історія Дніпровського Правобережного Лісостепу у другій половині I-го тисячоліття до н.е., як відомо, має два основні періоди – завершення скіфської доби та становлення зарубинецької культури.

Ученими радянської доби було сформовано тезу про відсутність грошового обігу в оточуючого давньогрецькі колонії варварського населення, причому безвідносно до того, чи йшлося про населення скіфської доби, чи про людність зарубинецької культури. Дослідниками стверджувалося, що мешканці Середнього Подніпров'я мали виключно товарообмінні операції з грецькими колоніями в Північному Причорномор'ї¹. Щоправда, менш категоричним у даному питанні був видатний український археолог М. Брайчевський². Знахідки ж бронзових монет давньогрецьких державних утворень на теренах Дніпровського Правобережного Лісостепу пояснювалися тим, що вони випадково і в незначних обсягах потрапляли до даного регіону та могли використовуватися як сировина для виготовлення бронзових предметів³. Цікаво, дослідники, які заперечували саме товарно-грошові відносини населення скіфської доби, покликалися на Геродота, який начебто вказував на той факт, що місцеве скіфське населення не знає грошей і послуговується лише товарообмінними операціями. У той же час Геродот, описуючи території за р. Танаїд (Дон), де мешкали аргіппаї зазначав, що «скіфи, які заходять до них, обмінюються товарами»⁴. Як бачимо, батько історії писав лише про торгівлю скіфів із мешканцями задоння, а механічне перенесення його тези на власне скіфів та усі підконтрольні скіфам землі, як мінімум, некоректне у науковому плані.

¹ Граков Б. Н. Скифы. М.: Издательство МГУ, 1971; Анохін В. О. Торгівля і грошовий обіг. Археологія Української РСР. Т. 2. К.: Наукова думка, 1971. С. 424.

² Брайчевський М. Нумізматики в темах давньої історії східнослов'янських племен. Історичні джерела та їх використання / Ред. кол.: І. Л. Бутич, І. П. Крип'якевич, Ф. П. Шевченко, К. Ф. Март'янов (відп. секр). АН Української РСР. Інститут історії; Архівне управління при Раді міністрів Української РСР. Вип. 1. К.: Наукова думка, 1964. 292 с.

³ Максимов Е. В. Зарубинецкая культура на территории УССР. Киев: Наукова думка, 1982. С.57.

⁴ Геродот. Мельпомена 24. Історії в дев'яти книгах. К.: Наукова думка, 1993.

Певні зміни у поглядах науковців відбулися протягом останніх двох десятиріч. Революційною стала стаття українських археологів Сергія Скорого та Романа Зимовця «К проблеме товарно-денежных отношений у населения Восточноевропейской Лесостепи в скифскую эпоху»¹, яка з'явилася у 2014 р. Проте, як зазначають автори, більшість систематизованих ними знахідок були зроблені, на жаль, не під час археологічних досліджень. З часу виходу даної статті значно збільшилася кількість відомих знахідок монет давньогрецьких державних утворень на поселеннях V-I ст. до н. е. у Дніпровському Правобережному Лісостепу, зокрема, монет античних міст Північного Причорномор'я: Ольвії, Пантікапею, Херсонесу, Керкінітиди, Тіри, а також монет інших давньогрецьких держав, у тому числі й кількох монетних комплексів². Серед знахідок монет, карбованих у I ст. до н.е., домінують монети Понтійської держави Мітрідата VI Евпатора³.

Відомо, що на території Дніпровського Правобережного Лісостепу у V-I ст. до н. е. проживало населення, яке мало економічні зв'язки із грецьким античним світом, зокрема з Ольвією. На нашу думку, цьому населенню були відомі ольвійські та інші давньогрецькі монети, які використовувалися в окресленому регіоні в торгівельно-грошових операціях, тобто вони перебували у грошовому обігу, який, скоріш за все, поєднувався з товарообмінними операціями. Достатня кількість нумізматичних джерел у культурних шарах поселень, у даному випадку, монет давньогрецьких державних утворень, загублених свого часу їхніми власниками, свідчать про економічні, зокрема торгові, зв'язки населення Дніпровського Правобережного Лісостепу з античним світом, який мав розвинутий грошовий обіг. Наявність виявлених скарбів та численних знахідок окремих монет на території Дніпровського Правобережного Лісостепу засвідчує використання населенням цього регіону протягом V-I ст. до н.е. тогочасних монет відповідно до їх основного призначення – як засіб платежу чи накопичення. Отже, в досліджувану епоху на території Дніпровського Правобережного Лісостепу монети виконавали свою основну функцію – використовувалися як грошова одиниця.

¹ Скорый С., Зимовец Р. К проблеме товарно-денежных отношений у населения Восточноевропейской Лесостепи в скифскую эпоху. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Історичні науки. 2014. Вип. 21. С. 141-156

² Коцур В. Історіографія українського скарбознавства. Український нумізматичний щорічник. № 1. Переяслав, 2017. С. 15-32; Mielczarek M., Orlyk V. New find of Olbian coins. Tarashcha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoievropejskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. № 13, Drohobych, 2019. P. 33–39; Orlyk V., Orlyk S. The New Find of a Bronze Coin of Kerkinitis in the Middle Dnieper Ukraine (Horodysche District, Cherkasy Region, Ukraine). *Danubius XXXVIII, Supliment*. 2020. P. 9-23; Орлик В., Коцур В., Циганенко Л. Клад ольвийских монет «борисфенов», найденный в Городищенском районе Черкасской области весной 2018 года. *Acta Archaeologica Lodziensia*, № 65. Lodz, 2019. S. 37–48; Орлик В. Знахідки в басейні р. Тясмину мідних монет Ольвії з Деметрою та «істрійським» варіантом міської емблеми. Український нумізматичний щорічник. Вип. 4. Переяслав-Хмельницький. 2020. С. 5-13; Шестопа А. В. Скарби Черкащини. Черкаси, 2007. 119 с. та ін.

³ Орлик В. Знахідки монет Понтійської держави Мітрідата Євпатора на території Дніпровського Правобережного Лісостепу. Український історичний журнал. Київ, 2020. № 6. С. 93–103.

Література:

1. Анохін В. О. Торгівля і грошовий обіг. Археологія Української РСР. Т. 2. К.: Наукова думка, 1971.
2. Брайчевський М. Нумізмати́ка в темах давньої історії східно-слов'янських племен. Історичні джерела та їх використання / Ред. кол.: І. Л. Бутич, І. П. Крип'якевич, Ф. П. Шевченко, К. Ф. Март'янов (відп. секр). АН Української РСР. Інститут історії; Архівне управління при Раді міністрів Української РСР. Вип. 1. К.: Наукова думка, 1964. 292 с.
3. Геродот. *Історії в дев'яти книгах*. К.: Наукова думка, 1993. 576 с.
4. Граков Б. Н. Скифы. М.: Издательство МГУ, 1971. 169 с.
5. Коцур В. Історіографія українського скарбознавства. Український нумізматичний щорічник. № 1. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 15-32.
6. Максимов Е. В. Зарубинецкая культура на территории УССР. Киев: Наукова думка, 1982. 184 с.
7. Орлик В. Знахідки в басейні р. Тясмину мідних монет Ольвії з Деметрою та «істрійським» варіантом міської емблеми. Український нумізматичний щорічник. Вип. 4. Переяслав-Хмельницький. 2020. С. 5-13. DOI: <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2020-4-5-13>
8. Орлик В. Знахідки монет Понтійської держави Мітрідата Євпатора на території Дніпровського Правобережного Лісостепу. Український історичний журнал. № 6. Київ, 2020. С. 93–103.
9. Орлик В., Коцур В., Циганенко Л. Клад ольвийских монет «борисфенов», найденный в Городищенском районе Черкасской области весной 2018 года. *Acta Archaeologica Lodziensia*. № 65. Lodz, 2020. S. 37–48.
10. Скорый С., Зимовец Р. К проблеме товарно-денежных отношений у населения Восточноевропейской Лесостепи в скифскую эпоху. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Історичні науки. 2014. Вип. 21. С. 141-156
11. Шесто́пал А. В. Скарби Черкащини. Черкаси, 2007. 119 с.
12. Mielczarek M., Orlyk V. New find of Olbian coins. Tarashcha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. № 13. Drohobych, 2019. P. 33-39. DOI: 10.24919/2519-058x.13.190763.
13. Orlyk V., Orlyk S. The New Find of a Bronze Coin of Kerkinitis in the Middle Dnieper Ukraine (Horodysche District, Cherkasy Region, Ukraine). *Danubius XXXVIII, Supliment*. 2020. P. 9-23.